

AUSZTRIA PROBLÉMÁJA

ALBERT SOREL, a nagy francia historikus, a keleti kérdésről írt egyik munkájában azt jósolja, hogy a török probléma megoldása után Ausztria problémája lesz a legsúlyosabb kérdés, amellyel Európának foglalkoznia kell majd. A sors megdöbbentő iróniája úgy rendezte, hogy az az „osztrák probléma“, amelyre Sorel gondolt, azaz a Habsburg-monarchia fennállásának és belső struktúrájának kérdése, szinte egyidejűleg oldódott meg a török kérdéssel és olyan katasztrófális körülmények között, amelyek tulajdonképpen nem hoztak megoldást, hanem a problémát, mint a Habsburg-birodalom bomlási termékét, csak veszedelmesebb formában vetítették az európai politikai világ elé. A körülmények sok tekintetben megváltoztak, amióta az új osztrák kérdés tizenhét évvel ezelőtt felmerült, maga a lényeg azonos maradt.

Életképes-e az az Ausztria, amelyet a Habsburg- és a Babenberg-i házak eredeti, német anyanyelvű családi tartományaiból, mint a nagy összeomlás fennmaradt osztrák elemeiből, a bécsi forradalom és az 1918-ban győztes nagyhatalmak akarata létrehozott? Ha életképes, hogyan illeszkedik ebben a formájában az új európai és különösen középeurópai állam-mozaikba? Ha nem életképes, — mi lesz a sorsa annak a körülbelül hétmillió német embernek, aki ebben az osztrák államban él és a területnek, amelyen lakik? Bizonyára nem volt történelmi véletlen, hogy nem a Wittelsbachok vagy a Podiebradok tudták magukhoz ragadni a német-római birodalom feletti uralmat, hanem a Habsburgok, hogy nem München vagy Regensburg és nem Prága, hanem Wien volt ennek a birodalomnak hat évszázadon át politikai és szellemi központja. Nagy történelmi erők ütköznek össze a Duna felső folyásánál. Ezeknek a hatása és küzdelme különös jelentőséget ad az osztrák-német népnek. Ezeket az erőket és ezt a szinte történelmi hivatásszerű jelentőséget tekintetbe kell venni minden kísérletnél, amely az osztrák, tehát az egész dunai probléma megoldására irányul. Aki nem veszi tekintetbe, az csak ráfizethet a kísérleteire.

Tizenhét év óta az egyetlen kérdés, amelyben Párizs és Róma egyetértettek, amelynek megítélésében egy síkon mozogtak még akkor is, amikor a legélesebb ellentétek választották el őket egymástól, ez volt: megakadályozni, hogy Ausztria a német birodalomhoz csatlakozzék. Voltak francia és angol államférfiak, akik már a háború folyamán észrevették, hogy ennek legegyszerűbb módja lenne az Osztrák-Magyar

Monarchia fenntartása, habár kisebb területen is (a lengyel és olasz igények teljes kielégítése mellett). Amikor ez éppen Olaszország ellenállásán végleg elbukott, mert nem is volt senki, aki ezt a tételt megfelelő meggyőző erővel képviselte volna, mint későbbem másodlagos megoldás merült fel a mai Ausztria függetlenségének biztosítása. Ebben az irányban a nagyantant államainak politikája még következetesebb volt Berlin ellenkező irányú politikájánál is, mert hiszen a Német Birodalom vezetői nem voltak mindig teljesen meggyőződve arról, hogy az Anschluss azonnali végrehajtása tényleg tökéletesen megfelel-e a Birodalom politikai és gazdasági érdekeinek, bár minden német államférfi, sőt a germán gondolat minden meg nem alkuvó képviselője 1918 novembere óta meg van arról győződve, hogy a nemzetek önrendelkezési jogának tiszteletbentartásával a legjogosabb és egyben a legtermészetesebb megoldás az osztrák németiség csatlakozása az egységes Birodalomhoz. Történelmi és geopolitikai szempontból nem is lehet kétség aziránt, hogy a Közép-Európát kialakító erőtenyezőők közül ez a nacionális kisugárzó- és vonzóerő a leghatalmasabb, ami persze nem zárja ki azt, hogy más komponensek együttes hatása ne ellensúlyozza ennek a faktornak korlátlan érvényesülését. Ezek az ellentétes erőtenyezőők a következők: a Duna-medence népeinek függetlenségük fenntartását kívánó többé-kevésbé tudatos akarata minden azt túlságosan közvetlenül és akadálytalanul fenyegető hegemoniátörekvés ellen; Olaszország nagyon is tudatos ellenállása az ellen, hogy Németország rátegye kezét a Duna vonalától az Adriához vezető legrövidebb útra, ami Triesztet — Bismarck szerint — német kikötővé tenné; Franciaország érdeke, hogy a német terület kelet felé való terjeszkedését és a német presztízs párhuzamos növekedését megakadályozza; Nagy-Británia érdeke, hogy az európai szárazföldön a latin hatalmak hátrányára ne keletkezzék megint német túlhatalom, nehogy a Földközi-tengeren még egy harmadik nagyhatalom flottája is megjelenjék; és végül Oroszországnak — minden idők Oroszországnak, a cárnak épp úgy mint a szovjetének — kimagasló életérdeke, hogy a németiség útját állja kelet felé. Mindenesetre ezeknek az erőeknek küzdelméből fog kialakulni a dunai Európa sorsa és ebben a harcban minden más erőtenyező csak másodlagos szerepet fog játszani.

Az adott viszonyok és hatások tekintetbevételével a mai osztrák probléma számára csak háromféle megoldás képzelhető el: a legitimista restaurációs elgondolás, a dunai konföderáció és az Anschluss.

A forradalmi megmozdulás lázában, a szörnyű vereséget s a Monarchia felbomlását követő kábult hangulatban maga az osztrák nép fordult el különös hálátlansággal a Habsburg-Lotharingiai-háztól. Pedig ha az Osztrák-Magyar Monarchia tarka népi egyvelegében volt egy nép, amelynek szinte második öntudattá vált hálával kellett volna ragaszkodnia az uralkodóházhoz, úgy ez Bécs és Linz, Graz és Salzburg, Klagenfurt és Innsbruck népe volt. Nem tette és ilyen érzelmenek szinte a legutolsó évekig nyoma sem volt Ausztria népénél — kivéve talán Tirol egy részében. Az 1930-as választásoknál a legitimisták alig néhány ezer elszórt szavazatot kaptak. A mozgalom csak az

új osztrák hazafiság feléledésével kapott lábra, ennek előidézője pedig a nemzeti szocialisták részéről túlnyersen és követelő módon fellépő „Anschluss“-propaganda volt. Párhuzamosan az osztrák hazafiság gondolatával fejlődött a legitimizmus is. Ha a kormány részéről ez átgondoltan céltudatos politika volt is, annak természetes alapjai nyilvánvalóak. Ha Ausztria dicsőségéről van szó, a múlt nagyságáról, úgy ezt lehetetlen szétválasztani a Habsburg-háztól. A Németország felé való vonzódás ellensúlyozására tehát megjelent a régi jó idők, a francisco-josephinusi korszak dicséretének szólama. Viszont párhuzamosan a régi uniformis visszaállításával az új alkotmány előkészítése már jelezte az eltávolodást a köztársasági államformától. Az 1934 május i-én kihirdetett rendi szövetségi alkotmány már nem használja a „szövetségi köztársaság“ címet, hanem helyette „rendi alapon álló keresztény német szövetségi állam“-nak nevezi el ezt az új Ausztriát. Vissza-állítják a kétfejű sast, mint államcímet. Az osztrák hazafiasságot a Habsburg-ház felé orientáló politikának legutolsó fázisa a Habsburg-ház tagjai száműzetését kimondó törvény megsemmisítése és a családi magánvagyon visszaszolgáltatásáról szóló törvény volt, melynek életbelépével az 1935. év nyarán a legitimizmus felé irányuló elhajlás vagy, ha úgy tetszik, taktika, tulajdonképpen elérte a tetőfokát. A kevésbé beavatottak, továbbá azok előtt, akik a Habsburg-ház visszatérését az akadályok teljes semmibe vételével, mindenképpen kívánták, ekkor úgy is tűnt fel a dolog, mintha Ottó császár bevonulása fehér lovon a Burg kapuin át máj csak hetek kérdése lenne. A belpolitikai helyzet annak idején olyan volt, hogy jogosnak látszatott az a feltevés, mintha belpolitikailag a restauráció akadálytalanul mehetne végbe. A kormány többsége, élén Schuschnigg kancellárral, részben kifejezetten, részben legalább is érzelmeiben legitimista. S ha voltak is olyan jelentékeny tényezők a kabinetben belül, amelyeknek állásfoglalása nem volt teljesen tisztázott, mégis valószínűnek látszott, hogy erős vagy erőszakos belső ellenállásba nem ütköznék egy bécsi restaurációs kísérlet. A Vaterländische Front, azaz a mai kormányzatnak alapjául szolgáló általánosabb jellegű polgári és katonai szervezet keretein belül összegyűlt különböző pártok — mint a volt keresztényszocialista párt — és szervezetek — mint Starhemberg Heimatschutz-a, vagy a Schuschnigg vezérlete alatt álló Ostmárkische Sturmscharen, amelyeket időközben egyetlen szervezetben egyesítettek — nem voltak ugyan teljesen egységesek: mindegyiken belül vannak inkább legitimista és inkább nagynémet, sőt esetleg inkább federalista érzelmű árnyalatok. Fel lehetett és valószínűleg ma is fel lehet tételni azonban, hogy ha a kormány minden szempont lelkiismeretes mérlegelésével úgy határozhatja, hogy az elhunyt császár fiát és örökösét vissza lehet hívni Ausztria trónjára, ezzel a határozattal fegyveresen egyik csoport sem szállana szembe. A kérdés tehát az, vajjon a kormány „minden szempont lelkiismeretes mérlegelésével“ határozhatott volna-e vagy határozhatja-e a visszahívás mellett? A siker és a hatalom minden országban magával szokta ragadni a kétségkedőknek és az opportunistáknak jelentékeny tömegét. A nemzeti szocialistáknak ma Ausztriában nincs semilyen szervezetük, és minthogy ma a német kormány is

bölcs passzivitással viseltetik Ausztriával szembeni, gyorsan tettekész belső nemzeti szocialista megmozdulás, úgy látszik, nem fenyegetné a restaurációt, ha sikertülne az osztrák közvéleményt befejezett tény elé állítani. Az osztrák szociáldemokráciának, amennyiben mai szétzilált állapotában lehet róla beszélni, viszont vannak olyan vezetői, sőt tömegelemei is, akik doktrinér köztársasági álláspontjuk féltetével a mainál jobb megoldást látnának még egy Habsburg-restaurációban is, mert hiszen ez bizonyos alakulatok és csoportok uralmának megszűnését jelenthetné.

De ha Ausztria kormánya minden szempont lelkiismeretes mérlegelésével sem a múlt nyáron, sem a múlt ősszel nem jutott arra az elhatározásra, hogy Ottót azonnal visszaültesse a trónra és ma, a jelek szerint, távolabb van attól az elhatározástól, mint valaha, akkor erre az adott belső helyzet mellett ennek igen súlyos és mélyreható más okának kellett lennie. Ez az ok, illetve ezek az okok nyilvánvalóan külpolitikai természetűek. Ha az osztrák legitimisták és a bécsi kormánynak a legitimizmus felé hajló tagjai egyelőre talán nem akarnak is a restaurációval más célt megvalósítani, mint megkoronázni a belső konszolidációt s feléleszteni Ausztriának saját magába vetett hitét, mégis minden józan megfigyelő számára nyilvánvaló, hogy a főcél: biztosíték az „Anschluss“ ellen. Az pedig nehezen képzelhető el, hogy az egyedül Ausztriában végbemenő restauráció elegendő legyen az „Anschluss“ megakadályozására. Felmerült tehát az a gondolat, nem elengedhetetlenül szükséges-e, hogy a régi Habsburg-nagyhatalom más részei is csatlakozzanak ehhez a mozgalomhoz, hogy így Németország délkeleti irányban való terjeszkedésének egyesült erővel gátat állítsanak? Bár az osztrák legitimisták erősen és bizonyára őszinte meggyőződéssel hangoztatják azt, hogy ők nem a császárt akarják visszahozni, hanem csak a régi monarchikus államfő tekintélyét és hatalmát helyreállítani, az úgynevezett „landesfürstliche Gewalt“-ot restaurálni Alsó- és Felső-Ausztriában, Stíriában és Karintiában, Salzburg, Tirol és Vorarlbergben. (Szó van állítólag — ugyan csak kósza hírek szerint, de ezek szoktak valóra is válni — egyelőre csak a monarchikus államforma visszaállításáról restauráció nélkül, Starhemberg herceggel mint régenssel, magyar mintára.) A tárgyi tényállás tekintetében ez mégsem téveszthet meg senkit: a bécsi restaurációnak csak akkor lenne maradandósága és célja, ha a Habsburg-háznak trónját újrafoglaló feje egyidejűleg vagy rövid időn belül legalább is Prágában és Budapesten is megkoronáztatnék. A restaurálás ténye tehát igényt jelent jogilag a Duna-medencének valaha a Habsburg-birodalomhoz tartozó összes államaira, politikailag pedig új célkitűzés.

Nemzetközi jogilag az osztrák kormány álláspontja megtámadhatatlan: nincs semmiféle nemzetközi szerződés vagy okirat, amely megtiltaná Ausztriának, hogy tetszése szerinti államformát válasszon és az elűzött uralkodócsaládot visszahívhassa. Az osztrák kormány joggal tiltakozhatik tehát minden kísérlet ellen, amely Ausztria szuverén jogelhatározását korlátozni akarná. Azonban mégis számolnia kell szomszédai akaratával és elhatározásaival. A kisantant pedig, ahol és amikor egységesen lép fel, a leghatározottabban állást foglalt a rész-

tauráció ellen, amelyet érdekeivel ellentétben állónak jelentett ki, sőt Jugoszlávia és Románia sajtója úgy tüntette fel, mintha ez a két állam a Habsburgok visszatérését Ausztriába „casus belli“-nek tekintené. Újabban annyiban talán enyhült a helyzet, hogy már „csak“ a diplomáciai viszony megszakításával és határozással (teljes szankciókkal), továbbá mozgósítással fenyegetőznek. De ha egyenként vesszük a kisan-tant államokat, az sem kevésbé nyilvánvaló, hogy földrajzi és politikai helyzetüknél fogva ebben a kérdésben más és más az érdekük, tehát végeredményben másnak kell lennie az álláspont-juknak is. Jugoszlávia ellenállása a legerősebb. Tényleg az Osztrák-Magyar Monarchiának Habsburg-hívebb országa aligha volt Horvátországnál. Valószínű, hogy a császár fiának visszatérése a Hofburgba erős mozgalmat váltana ki a katolikus horvátokból, de nem kevésbé az Ausztriától elkapcsolt szlovénekből. Nem csodál-hatjuk tehát, ha Jugoszlávia egyrészt a leghatározottabban Habsburg-ellenes álláspontra helyezkedik, másrészt a három kisan-tant állam közül legkevésbé ellenzi az „Anschluss“-t, sőt a legmelegebb viszonyt tartja fenn Berlinnel.

Már sokkal meglepőbbnek látszott, amikor a Csehszlovák Köz-társaság mai elnöke, Benes doktor, még mint külügyminiszter kijelen-tette, hogy inkább „Anschluss“ legyen, semmint restauráció. Aki Csehszlovákia földrajzi helyzetét és történelmi múltját ismeri, ezt tulajdonképp alig tekintheti egyébnek taktikai „bluff“-nél. A tulaj-donképpeni Csehországot — Bohemiát — és Morvaországot, azaz Szent Vencel koronájának országait — három oldalról német nyelv-terület határolja, — nem is beszélve arról, hogy három és fél millió erős és öntudatos, vagyonos német kisebbségük van. Ha az „Anschluss“ befejezett tényé válik, akkor Csehországból német enkláve lesz. A cseh történelem mai alakítóinak azt sem szabad szem elől tévesz-teniük, hogy a múltnak milyen döntő ereje van a jelen alakulására. Csehország közel nyolcszáz éven át a Német Birodalomnak volt része. Wratiszlav cseh herceg a királyi címet IV. Henrik császártól kapta (ellentétben a magyar királlyal, aki azt a pápától nyerte el és így nem lett a német-római császár hűbéresévé). Csehország királya évszáza-dokon át a német-római császárság első választófejedelme volt. Az adott geopolitikai helyzetből kialakult múlt kétségtelenül ma is döntő hatás-sal lehet az eseményekre. Ha tehát Csehország helyzetét nem saját vezetőinek a múltja vagy köztársasági doktrínája, hanem állandó érdekei alapján, teljesen pártatlanul ítéljük meg, akkor azt kell monda-nunk, hogy Vencel koronája országainak van leginkább érdekében a Habsburg-restauráció, ha az nem Csehország ellen, hanem a csehek-vel egyetértésben megy végbe. Szerény nézetem szerint Cseh- és Morvaország előtt a következő alternatíva áll nyitva: vagy „gleich-schaltolt“ részévé válik a Harmadik, esetleg egy ezt követő még újabb Német Birodalomnak, amely esetben a földrajzilag tőle különálló Szlo-venszko a maga útján menne tovább. Vagy pedig hátvédet keres Ausztriában és Magyarországon akár úgy, hogy közösen restaurálják a Habsburg-trón legitím örökösét (nézetem szerint politikailag Prága legügyesebben tenné, ha ő koronázna legelőször), akár pedig mon-

archikus és Habsburg-megoldás nélkül áldozatok árán is igyekezik a két szomszédos dunai államot valamilyen szövetségi rendszernek megnyerni. Az érdekkellentét pedig, amely az „Anschluss“ és restauráció kérdésében ilyképpen a kisantant két szláv állama között fennáll, ellenállhatatlanul ki kell hogy mélyüljön a Német Birodalom hatalmának fejlődése következtében.

Legsemlegesebb lehetne ebben a kérdésben Románia helyzete, amelyet az osztrák Habsburg-restauráció legkevésbé fenyeget, hiszen a Bukovina visszaszerzésére nem igen gondolhatnak, Erdély pedig egészen más történelmi törvényszerűségnek hódol, mint amit a Habsburg-ház akár Bécsben, akár Budapesten képviselne. Ha tehát Románia mai külügyminisztere, Titulescu, nyilatkozatokban háborúval fenyegetett is restauráció esetében, ez inkább Titulescu doktrínér politikai felfogásának volt a folyománya és némi taktika érvényesült benne, semmint Romániának végig gondolt és következetes, alapvető érdekeivel teljesen összhangban álló állásfoglalása.

Összegezve, becsületesen be kell vallanunk, hogy ha elméletileg elválasztjuk is Csehországot két másik kisantantbeli társától, ma a kisantanton belül határozottan a Habsburg-ellenes irányzat kerekedett felül és egyelőre semmi kilátás nincs rá, hogy ez az állásfoglalás a volt uralkodóházra barátságosabbá váljék akár az egyik, akár a másik állam részéről.

Ami most már Magyarország álláspontját illeti, merész állítás lenne azt mondani, hogy a mai magyar kormány nem anti-legitimista. Egész fellépése, a választási hadjárat vezetése azt mutatja, hogy abban a körülményben, hogy a Szent Korona utolsó viselőjének fia és legitim örököse él, tehát a Szent Koronának van jogos várományosa, nem lát olyan politikai értéket, amelyet érdemes lenne a nemzet javára érintetlenül és amennyire lehet, teljes erejében megóvni — teljesen függetlenül a kormány tagjainak a Habsburg-házzal szemben elfoglalt elvi álláspontjától vagy személyes érzelmeitől. Másrészt kizártnak tartom, hogy ha egy bécsi restaurációról egyszer komolyan szó lehetne, akadásson olyan magyar kormány, amely a Habsburg-ellenes és mindenestre magyargyűlölő kisantant-államok mellé álljon inkább, semmint hogy támogassa a baráti Ausztria törekvéseit.

Ami már most Németország álláspontját illeti, azt kevés szóban össze lehet foglalni. Aki Hitler „Mein Kampf“ című könyvét olvasta, ismeri azokat a szinte engesztelhetetlen érzelmeket, amelyekkel a Führer a Habsburg-ház ellen viseltetik. Kétségtelen, hogy a restauráció a nagynémetség minden elemének legélesebb ellenállását hívná ki. Persze az nem érdektelen és fényt vet Európa mai kusza állapotára, hogy a németység politikája itt nagyon közel jut a kisantant egy részének, legalább is egy, ha nem két államának a politikájához.

A másik megoldás, amely Ausztriát — restauráció nélkül — biztosíthatná a Német Birodalommal való szorosabb egyesülés ellen, a federatív megoldás volna. Itt szó lehet a közép- és a délkelet-európai Öt utóállam szövetségéről, vagy pedig Ausztria, Csehszlovákia és Magyarország közelebbi együttműködéséről. A dunai federáció gondolatát tulajdonképpen először magyar ember és nem kisebb magyar

ember, mint Kossuth Lajos vetette fel, mint alternatívát a Habsburg-uralom ellen. De amint erre a legitimista alapon elgondolt federatív megoldás egyik tekintélyes magyarországi híve, Túri Béla rámutatott, idézve Kossuth Lajos és Teleki László levélváltását az ötvenes évekből, „Kossuth, a Duna-konfederáció eszméjével foglalkozva, mindig a területileg intéger Magyarországot vette számításba,“ Az ellenkezőjében „a magyar nemzet politikai halálát“ látta. De ettől eltekintve az öt utódállam konfederációja gazdasági okokból nem bír gyakorlati éltekkel. A mezőgazdasági termelés túltengése Románia és Jugoszlávia részvételével csak a gazdasági válságot örökítené meg anélkül, hogy az öt államnak bármilyen problémáját megoldaná. Ha már most a két ipari és egy inkább agrár állam szorosabb kapcsolatát gazdaságilag, esetleg rendkívül nehéz munkával megoldhatónak lehetne is tekintem (Ausztria és Csehszlovákia s Magyarország és Csehszlovákia között az utóbbi időben a legnagyobb erőfeszítések árán is alig volt lehetséges szerény keretű kereskedelmi szerződést kötni), fennmaradna az a tény, hogy politikai együttműködést csak lelkileg megelégedett és egymás iránt bizalommal viseltető államok között lehet létrehozni. Mindazoknak tehát, akik akár Ausztriában, akár Csehszlovákiában rokonszenveznek egy ilyen hármassal, meg kell gondolni, hogy ennek alapvető előfeltétele a magyarság minimális területi igényeinek kielégítése, azaz Csehszlovákia Magyarországgal határos és óriási többségében magyar lakta területeinek előzetes visszacsatolása Magyarországhoz. Ha ez nem következik be, akkor nincs olyan magyar ember, aki a Csehszlovákiával való együttműködést komolyan programjává merné tenni, vele a nemzet elé merne lépni. Akkor már vonzóbb lenne a magyarságnak az a megoldás, amely Cseh- és Morvaországot a Német Birodalom részévé tenné s ezzel utat nyitna arra, hogy a magyarok a velük oly közeli lelki és történelmi kapcsolatban lévő szlovákokkal okos és mindkét felet kielégítő politikai megegyezést köthessenek.

Amikor a háború előtt bizonyos körök s ezekkel többé-kevésbé szoros összeköttetésben maga Ferenc Ferdinánd főherceg, trónörökös az Osztrák-Magyar Monarchia trialista vagy federalista átalakításával foglalkoztak, minden ilyen kísérletnek meg kellett volna buknia az akkori beati possidentes, a hatalom akkori birtokosai, azaz a magyarok és az osztrák-németek ellenállásán. Ma vagy Csehszlovákiának, vagy, ha nagyobb keretre gondolunk, mindhárom kisantantállamnak kellene a közös biztonság és a hegemoniák elleni küzdelem érdekében a magyarság javára területi és politikai, az osztrákok javára lényeges politikai engedményeket tenniük. Ők ma valószínűleg épp oly távol vannak ennek az igazságnak vagy kényszerűségnek a felismerésétől, mint mi voltunk 1867 és 1918 között a mi helyzetünk helyes megítélésében. A világtörténelemben alig ismerünk egy-két esetet, amikor államférfiak és népek valamely fenyegető történelmi fejlődés nyomása alatt idejében áldozatokat tudtak volna hozni, hogy megmentsek, ami józan előrelátással megmenthető. A Szovjetország-Csehszlovák kölcsönös segélynyújtási egyezmény, amely a nagyszláv hegemoniát kommunista öltözetben hajlandó a Duna-völgyébe behozni, semmi-

esetre sem alkalmas ennek a belátásnak a kifejlesztésére. De aki ezt létrehozta, annak tudnia kellett, hogy ha a két nagy pan-törekvés egyike előtt megnyitja a Duna-medence zsilipjeit, akkor viszont ő maga zárja el a független középeurópai kis államok megegyezésének és sikeres ellenállásának útját.

Az osztrák probléma harmadik megoldása, amely elkerülhetetlenül és menthetetlenül be is következik, ha nem sikerül az előbb felsoroltak egyikét megvalósítani és fennmaradását biztosítani, a csatlakozás Németországhoz. Amikor a Német Birodalom 1918 november ii-én a wilsoni elvek alapján fegyverszünetet kötött, természetes volt, hogy a csonkként magára maradt osztrák tartományok, az úgynevezett Német-Ausztria, minden habozás nélkül az „Anschluss“ mellett foglaljon állást. A nagynémetek és a szociáldemokraták tulajdonképpen egynek érezték magukat ebben a kérdésben. Ausztria első nemzetgyűlése az „Anschluss“ mellett döntött és erre vonatkozólag a szövetségi alkotmányban is intézkedés történt. Másrészt a német alkotmányba is felvettek olyan intézkedést, amely Ausztriát már a federatív Reich része gyanánt kezelte. A Szövetséges Hatalmak intervenciója ezt egyrészt a politikai nyomás, másrészt (Ausztria felé) a politikai kecsegtetés fegyvereivel kíméletlenül megakadályozta. Hiszen a győztes hatalmaknak nem volt kellemes, hogy azoknak az elveknek, amelyeknek diadaláért állítólag küzdöttek, akkor is érvényt szerezzenek, amikor ez az ő érdekeikkel bármily módon ellentétben állott. Így jött létre a Saint Germain-i békeszerződés, amely amikor a nemzetiségi elv alapján Magyarország területéből kiharított egy részt volt szövetségese javára, ugyanannak a nemzetiségi elvnek és a népek önrendelkezési jogának brutális félrelökésével tulajdonképpen minden időkre megtagadta a német-osztrák néptől azt a jogot, hogy saját sorsáról belátása szerint és nemzeti s vérségi kapcsolatok alapján döntsön. Ettől fogva a nagyhatalmak politikája következetesen arra irányult, hogy az „Anschluss“-t — első sorban gazdasági és pénzügyi fegyverekkel — megakadályozni igyekeztek.

Ha azt látjuk, hogy Franciaországban van áramlat, amely a Habsburg restaurációval kacérkodik s hogy ettől még a kormány sem áll egészen távol, ha tudjuk, hogy adott esetben még Olaszország is, a Habsburg Monarchia legkérlelhetlenebb ellensége, hajlandó ezzel az alternatívával komolyan foglalkozni, akkor, ha más eszköz már nem lenne az „Anschluss“ megakadályozására, csak így tudjuk a maga egészében felfogni Ausztria függetlenségének földrajzi és politikai jelentőségét. Az osztrák nép és az osztrák kormány ellenállását a testvér német nemzeti törekvések ellen nem maga az a tény acélozta meg, hogy ezt a csatlakozást odaát akarták, hanem a testvér-nemzet fellépésének módja. Ma már nem szenved kétséget, hogy ha a nemzeti szocialista Német Birodalom 1933 január 30-a után Ausztriával szemben a tiszta barátság és a szolidáris német támogatás politikáját követte volna, akkor a kis Ausztria ellenállás nélkül, lelkesen és menthetetlenül a Birodalom karjai közé omlott volna. Ezzel a politikával — s egyedül ez érdemelte volna meg a politika elnevezést — még a nagyhatalmak minden törekvése, minden erőfeszítése sem tudott volna megbirkózni. Ha a csatlakozás nem vált volna is nemzetközi jogi

tényé, a belső áthasonulást (Angleichung) és egy nemzeti szocialista rezsimnek a hatalomrajuttatását Ausztriában, esetleg koalícióban egy-két más párttal, már nem lehetett volna megakadályozni a Békeszerződésre és a genfi jegyzőkönyvre való hivatkozással. A Német Birodalom propagandájának kíméletlensége felébresztette az osztrák hazafiasságot; Dollfiuss kancellár mártírhalála az osztrákok nemzeti önérzetét. Lassan felébredt az osztrákban az a tudat, hogy ő valaha vezetőszerpet játszott a Német Birodalomban és hogy ezért őt nem lehet ugyanúgy kezelni, mint egy württembergit vagy akár csak egy bajort is.

Az osztrák probléma megítélésénél nem szabad szem elől tévesztünk sem Ausztria földrajzi fekvését, közvetítő helyzetét a Birodalom és a dunai Európa között (a Habsburg Birodalom az utolsó két évszázad alatt épp annyira tartozott Németországhoz, mint a szorosabb értelemben vett Közép-Európához, sőt Magyarországon át domináló szerepet akart játszani a Balkánon is). Szellemtörténeti szempontból pedig az osztrák a világbirodalom élén álló Habsburg-ház vezetése alatt legtisztább képviselőjévé lett az „européer“ németnek. Gondolkodásában és tetteiben a latin és német elemek egyaránt keveredtek. Ha annak a nagy történelmi szerepnek ismét tudatára ébrednek, melyet az osztrák ház vezetése alatt játszottak, nyilvánvaló, hogy nem lehet őket teljesen abszorbeálni a Német Birodalomban, de pária szerepére sem lehet őket kárhozatni, mondjuk, egy cseh hegemonia alatt megálmodott kisebb Közép-Európában sem. Hogy ez az öntudat az osztrákokban kifejlődött, ez a nagy történelmi érdeme Dollfuss Engelbertnek, amit halálával is megpecsételt. Amennyire meg tudom ítélni, a mai Ausztria egyelőre nyugodtan mérlegelheti a felsorolt három megoldási lehetőségnek előnyét és hátrányát és választhatja az események útmutatása szerint akár a habsburgi, akár a konföderációs, akár a nagynémet megoldást aszerint, hogy melyik nyújtja neki, mint államnak és mint egy sokszázados kultúra hordozójának a legnagyobb biztonságát. Persze ez csak arra az esetre áll, ha előre nem látható eruptív események — azaz a mai európai erőegyensúly erőszakos megzavarása — meg nem változtatják a fejlődés vonalát.

Az Ausztria előtt nyitva álló lehetőségeknek ez a gyors és szükségképpen felületes analízisa igyekezett megmutatni azt is, hogy tulajdonképpen mi magyarok is elfogultság és merev előítélet nélkül nézhetünk szembe mindhárom megoldással, amely — és ez teszi számunkra Ausztria sorsát életbevágóan fontossá — a szomszédával együtt a mi sorsunkat is eldönti. Mindegyik megoldás bennünket is egyaránt fenyeget veszélyekkel és kecsegtet javuló kilátásokkal. Ma lehetetlen lenne megállapítani, melyik előnyösebb, melyik hátrányosabb. Jóstehetség kellene ahhoz, hogy bármelyik megoldás biztos bekövetkezését előre megmondhassuk. A stresai konferencia alkalmából 1935 áprilisában úgy látszott, mintha a francia-olasz kooperáció a tervezett római konferencián át bizonyos szilárdabb formákat igyekeznék adni a középeurópai államok együttélésének. Érdekes és történelmileg megdöbbentő hiánya az államférfiúi előrelátásnak, hogy azok a felelős kormányférfiak, akik a stresai határozatot hozták, néhány hónapi távolságra sem tudták az események irányát előre látni

és nem voltak tudatában annak, hogy a kérdés, amiről nem is beszéltek Stresában, az ethiopiai konfliktus, háttérbe fog szorítani minden egyéb európai problémát és kérdésessé fogja tenni ezeknek akkor valószínűnek látszó és részükre életbevágóan fontos megoldását. Így az osztrák probléma és a középeurópai államok ott tervbevelt együttműködése is egyelőre bizony áldozatul esett a nagy világkonfliktusnak, amelybe a Stresában elnöklő nagyhatalom keveredett bele. Olaszországnak növekvő másirányú lekötöttsége természetesen eltolódást okozott Ausztria sorsának megítélésében is. Időközben ugyan éppen a keletafrikai viszály kihatásai következtében a német-olasz viszony határozottan javult, de ez a javulás gyakorlati eredményeket egyelőre nem hozott, legfeljebb a sajtóháborút enyhítette, s bizonyos fegyverszünetet hozott létre a legégetőbb kérdésben, Ausztriában. Az egyik főok, amicrt Franciaország minden egyéb kötelezettségei dacára kitart Olaszország mellett, éppen az a veszedelem, hogy Olaszország esetleg lemond az osztrák függetlenség védelméről, ha Párizs cserbenhagyná. Ausztria sorsa tehát még ezen a nagyobb konfliktuson keresztül is elsőrendű európai probléma marad.

Ebben a zűrzavarban pillanatnyilag az a helyzet, hogy a három megoldás mellett egy negyedik lehetőség látszik a legvalószínűbbnek: az, amit jó osztráknak „fortwursteln“-nek, magyarul talán „egyhelybentopogásnak“ nevezhetnék. A régi Ausztriában vidám, de gyakorlatban állandóan kipróbált dogmává lett, hogy semmi sem tart oly soká, mint valamilyen provizórium. A mai Ausztria ezt nyilván átvette, mert mi egyéb az ő helyzete és az összes dunai államoké, mint provizórium, amely a végét várja? Tizenhét esztendeig már tartott *—¹ nyugodtan eltarthat még néhány évig, vagy kitudja, évtizedig is. A Dunai Paktum, amelyet a nagyhatalmak olyan jobb ügyhöz méltó komolysággal próbáltak a múlt év folyamán létrehozni és amely ma már csak szertefoszlott álomnak látszik — hacsak az események kiszámíthatatlan szeszélye hirtelen vissza nem hozza — nem volt-e egyéb, mint kísérlet ezt a középeurópai provizóriumot, amelynek nincs létjogosultsága, de amelyhez senki sem mer hozzányúlni, egyideig még látszatéletében fenntartani? Hogy mit hoz Ausztria belső helyzete, ki tudná azt megjósolni? Ma a semleges, de barátságos megfigyelő szemében nyugodtabbnak, kiegyensúlyozottabbnak látszik, bár talán kevésbé tevékenynek, mint az előbbi két tragikus esztendő alatt, amikor a levegőben tüzes sziporkák röpködtek. Hát mért ne lehetne „fortwursteln“? Lehetséges, hogy a Párkák még egyideig ezzel a megoldást nemhozó alternatívával fognak kacérkodni. Egy dolog azonban egész bizonyosan ki van zárva, egy dolog nem következhetik be: s ez az, hogy e sorok szerény írója, ha úgy ötven év múlva a túlvilágból visszapillant a földre, ugyanezt a mai konstellációt találja itt, nemcsak ami Ausztriát, hanem az egész Dunavölgyét illeti. Mert akik a párizsvidéki békeszerződéseket létrehozták, nem alkottak „ércnél maradandóbb emléket“. Ellenkezőleg: ennek a „békeműnek“ legkimagaslóbb jellemvonásai: bizonytalanság és változékonyság.